

DAIŅŲ ŠVENTĖS – PILIETINIAI TAUTOS SAMBŪRIAI (*Panevėžio kultūros kontekstas*)

Prof. dr. Rita Aleknaitė-Bieliauskienė

Mykolo Romerio universitetas

Įvadas

Straipsnio tikslas – įvertinti iki 1944 metų Lietuvoje vykusią dainų švenčių, kaip pilietinių tautos sambūrių, reikšmę. Dainų šventė – viena įtaigiausių tautinio tapatumo, etninės savimonės žadinimo ir ugdymo būdų.

Panevėžio istorinė erdvė daugiatautė. Lietuvių mažuma. Todėl XX a. pirmosios pusės kultūros kontekste muzikai, organizavę bažnyčių, mokyklų, gimnazijų, kultūrinių organizacijų, draugijų chorus, atliko svarbų vaidmenį ugdydami pilietinę tautinę savimonę ir estetinę sąmonę.

Užsibrėžti uždaviniai:

- atskleisti lietuvių tautinės kultūros XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje kontekstus;
- pateikti panevėžiečių dalyvavimo dainų šventėse tendencijas;
- išryškinti Panevėžio muzikų, dirbusių su mėgėjų kolektyvais, asmenybes.

Publikaciją paskatino ne tik Panevėžio kraštotyros muziejaus stimuliuojamos kultūros studijos, bet ir menkaverčio popso jūroje skęstančios tautos atmintis. Jaunimas prastai suvokia muzikinės kultūros, meno reikšmę ugdant pilietinę savimonę. Inspiruojamos publikacijos būtinos, nes vis dažniau pasirodo paviršutiniškų kultūros istorijos apybraižų: muzikinės kultūros tyrinėtojai mažai naudojami šaltiniais, tiesiog nurašo faktus nuo įvairių leidinių, net nenurodydami autorių.

Nepatikslinami duomenys, pasitaiko atveju, kai paviršutiniškai muzikologų pateikiama medžiaga net akademinuose leidiniuose.

Pagrindiniai žodžiai: chorai, dainų šventės, etninė savimonė, dainos, giesmės, tautinio atgimimo sąjūdis, repertuaras.

Key words: choruses, song festivals, ethnic self-awareness, songs, movement of national revival, repertoire.

Lietuvių tautinės kultūros XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje kontekstai

Pastarųjų amžių sandūroje, prieš du dešimtmečius, Lietuvoje pakibęs vėzdas virš dainų švenčių pradėjo savotišką jų naikinimo politiką. Stengtasi įrodyti, kad tai – sovietmečio palikimas. Tačiau istorija teigia, kad dainų ir šokių švenčių tradicijų ištakos – XIX amžiaus Vakarų Europoje. Stichiškai vykstančios šventės su dainomis, instrumentine muzika, kaukėmis laikui bėgant tapo organizuotais renginiais, kuriuose dalyvaudavo kelių chorų grupės bei orkestrai. Pirmosios Europoje surengtos dainų šventės vyko 1843 m. Šveicarijoje, 1845 m. – Vokietijoje. Tačiau keičiantis pasauliui, politinėms ir ekonominėms sandaroms tokio pobūdžio šventės nustojo gyvavusios. Kaip unikalus reiškinys jos atgimė prie Baltijos jūros – Estijoje (Tartu) 1869 m., Latvijoje (Rygoje) 1873 m. Mažajoje Lietuvoje pirmą kartą didelis chorų susibūrimas įvyko ant Rambyno kalno 1895 metais. Į tokias šventes Tilžėje, Klaipėdoje, Gumbinėje, Verdainėje, Rusnėje, Ragainėje, Juodkrantėje, Smalininkuose chorus kviesdavo taip pat nuo 1895-ųjų pradėjusi veikti Vydūno vadovaujama Tilžės giedotojų draugija. Į draugijos rengiamas Jonines, dainuotojų šventes susirinkdavo iki 1000 žmonių. 1902 m. jos pavadintos dainų šventėmis. Baltijos šalyse išlikusi dainų ir šokių švenčių tradicija – unikali. 2003 m. lapkričio 7 d. ją ir jos simboliką UNESCO įvertino kaip Žmonijos žodinio ir nematerialaus kultūros paveldo šedevrą. Dainų

šventei suteikiant valstybinę globą, 2007 m. lapkričio 27 d. paskelbtas valstybinis Lietuvos Respublikos dainų švenčių įstatymas.

Dainų šventė – tai reiškinys, įprasminantis kiekvieno žmogaus kūrybingumo savastį, kūrybinę saviraišką, meno kūrėjų ir kultūros puoselėtojų galias, aktyvinantis tautinės kultūros gyvybingumo, Tėvynės meilės ir pilietinio solidarumo jausenas.

Carizmo, tautinės priespaudos metai neleido lietuviams, kaip ir latviams bei estams, atsiliepti į romantizmo iškeltas tautos šaknų paieškų paskatas. „Keturiasdešimt metų užsitęsęs spaudos uždraudimas skaudžiai palietė net dvi lietuvių tautos generacijas, sustabdydamas visokeriopą jų pažangą. Tačiau kur kas skaudesnis jis buvo žemesniems tautos sluoksniams, nes atėmė galimybę ir priemones jiems suprasti savo padėtį ano meto visuomenėje. /.../ Ano meto Lietuvos okupantas (carų Rusija) nebūtų išdrįšęs smurtauti visą tautą, jei būtų jautęs, kad ji pasipriešins tokiam jo bandymui“¹. Ir tik „pasikeitus Europoje ūkinei visuomenės struktūrai, daug tautų pabudo iš tautinio merdėjimo ir susikonsolidavo /.../, siekdamos savarankiško tautinio gyvenimo“².

Lietuva, pasiklydusi tarp caro ir lenkų „globos“, saugiausiai jautėsi po šiaudine pastoge.

Mas ne lenka, ne maskolia,

Ne vokite, ne totoria,

Mas žamaitie iki šiolia... – tarp kalvelių dūminėje troboje skambėjo žemaitiškas posmas. Tie posmai skyrėsi, o skirtumus išryškindavo gyventojų kalbos, atskirų kaimų tarmių ypatumai, papročiai, vietinės tradicijos, dainų melodijos, dainavimo, šokio būdas, etninių instrumentų paplitimo arealas. Net apranga. XIX a. kaimo žmogui tautybės sąvoka buvo neaiški. Apie tai nei jis išmanė, nei su kaimynu kalbėjo, kunigas neaiškino, o skaityti nemokėjo. Bet ką galėjo skaityti? Kad ir koks nususes bajoras būtų, kunigas ar prakutęs miestietis, kaimo žmogų chlopu šaukė.

¹ K. B i e l i n i s, *Dienojant*, Niujorkas, 1958, p. 5.

² Ten pat, p. 264.

Kunigai pamokslus sakydavo lenkiškai ar, prievartaujami susipratusio vyskupo, pykdami kažką nenorom lietuviškai postringavo. Ypač įtakingas buvo Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius. Su dvasininkais jis kalbėjo lenkiškai, o pamokslus sakė tik lietuviškai. Dėmesingas buvo prie bažnyčių steigiamoms mokyklėlėms, jo rūpesčiu parengta ir nuo 1859 m. apie 30 leidimų turėjusi giesmių knyga „Kantičkos“. Daug dešimtmečių liaudyje skambėjusios nežinomų autorių užrašytos giesmelės lėmė tą intonacinį žodyną, kuris maitino ir tautinę muziką. Tos melodijos suskambo visų parapijų šventovėse, jų mokė daraktoriai.

Šiandien net bažnytiniuose XIX a. dokumentų archyvuose sunku atsekti pavardžių rašybą – vykdomos politikos bruožai matyti slaviškai įvairiai dorkomuose įrašuose. Iš valstiečių luomo kilusi inteligentija, supratinga dvasininkija bandė ieškoti savo tautinių šaknų, o klojimų vakarų gadynė tas paieškas įprasmino. Jau vėliau Mykolas Biržiška konstatavo: „Lietuviškieji vakarai, būtinai su šokiais, būtinai su suktiniu, pajvairinamu dar Miko Petrausko išpopuliarintais, iš dalies jo sukurtais šokiais „Noriu miego“ ir „Klumpakojų“ arba iš sodžiaus paimta „Aguonėle“, net iš kitų tautų pagautais, labiau ar mažiau sulietuvintais, dažniausiai su vaidinimais, dainomis ir deklamacijomis, nebuvo paprasti nerūpestingi pobūviai, bet sutvirtindavo ir sužadindavo jų dalyvių-pobūvininkų tautinę sąmonę ne menkiau už Basanavičiaus ar Kudirkos straipsnius, Barono (A. Baranausko – aut. pastaba) ar Maironio dainas“³.

Kaip rašė Juozas Tumas-Vaižgantas, „mūsų kultūros istorijoje XIX šimtmečiuje didieji autoriai buvo ne Duonelaitis, ne Simanas Daukantas, net ne Motiejus Valančius, bet trys Antanai, kurie po labai nedaug tebuvo parašę: Strazdas, Baranauskas ir Vienažindys (žinomas ir literatūriniu slapyvardžiu Vienužis – aut. pastaba). Strazdo: „Pulkim ant kelių“, „Siratos giesmė“, „Ei, dienos mano klapatų, kur pasidėsiu be turtų“ ir „Oi, tu tu tu Strazdeli“; Baranausko: „Sudiev, Lietuva!“, „Tu Lietuva, tu – mieliausia mūsų motinėle“, „Oi, su malda dūšiai saldu“, „Dainų dainelė apie klapatus vargelius“, „Ko skauda man širdelę, ko gi man nuobodu“, „Sveika Marija,

---

³ M. B i r ž i š k a, *Lietuvių tautos kelias*, t. 2, JAV, 1953, p. 177.

Dangaus Lelija“; Vienažindžio: „Linksminkimės, linksminkimės, kolei jauni esam“, „Kaip gražus, gražus rūtelių darželis“, „Ilgu ilgu man ant svieta“, „Pasakyki, ponaitėle, ar tu mane myli“, „Oi dainos dainelės, jūs mano patieka“, „Sudiev, kvietkeli“, „Kur prapuolė tas kelelis, kurs pro kryžių ėjo“, „Žirgeliai sukinkyti“, „Karvelėli, paukštužėli“, „Jau žvaigždė vilties žibėt nustojo“, „Oi gi gražus gražus tolimasis dangus“ vergaujančiai lietuvių tautai buvo ne meno dalykų darymas./.../

Didžiausia reikšmė visų šių trijų Antanų, kad jie turėjo širdies ir mokėjo kitiems žiūrėti į širdį. Jie buvo tikri poetai, jautriosios tautos stygos. /.../ Dideli poetai tie, kurie tampa visuomenei reikalingi, kurių kūriniai patenka į bet kurią bakūžę ir esti dažnai vartojami. Po „Tėve mūsų“ kažin ar buvo kuris kalbos dalykas taip dažnai kartojamas, kaip ši ar ta Vienužio daina. Jos tapo liaudies dainomis; /.../“⁴, jos padėjo lietuviui suvokti, kas esąs, dainoje įaudė tėviškės reikšmės. „Neapšviestas žmogus, žiūrėdamas į esančius aplink jį gamtos gražumus, neišreiškia balsiai savo pasigėrėjimo, /.../ bet šitai nereiškia, kad neatjaučia saulės tekėjimo ir nusileidimo gražumo, kad neatskiria giedros vaivorykštės nuo sunkaus debesio, upelio ūžimo nuo paukščių čiulbėjimo, tolimo griausmo murmėjimo nuo pilno paslapčių ir rimumo pasakojimo tamsaus iš senatvės miško. /.../ Ir gėrisi gamta, bet taip pat saviškai: suformuoja dainas, o jose yra viskas, visi gamtos grožybių turtai; pastebėti, papasakoti, išvardyti, ir išvardyti sušvelnintai: vietoj saulė – saulutė, vietoj Nemunas – Nemunėlis, vietoj aušra – aušrelė ir t. t.“⁵

Žmonės, pasklaidę ir kas galėję paskaite A. Vienažindžio „Dainų“ knygele, pirma ėmėsi niūniuoti melodijas, kurioms tikę žodžiai. Knygelė buvo skaitoma, sklaidoma, dainuojama. Darniam eiliavimui netikėtai iš žmogaus lūpų išsprūsdavo daina:

---

⁴ J. T u m a s, *Lietuvių literatūros paskaitos. Draudžiamasis laikas. Aušrininkų grupė*, Kaunas, 1924.

⁵ M. K. Č i u r l i o n i s, Antroji lietuvių dailės paroda, M. K. Čiurlionis. *Apie muziką ir dailę. Laiškai, užrašai ir straipsniai*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960, p. 279.

*Linksminkimos!
Linksminkimos,
Kolei jauni esma,
Nebus laiko mums linksmintis,
Kada pasenės 'ma,
Kada savo žilą galvą
Jau žemyn nulenks 'ma,
Ir eidami pasirėmę,
Grabui vietą rinks 'ma.*

Spaudos draudimas po 1863 metų sukilimo, vyskupo M. Valančiaus inspiruojamas knygnešių kelias, slaptos mokyklos, vargonininkų-chorvedžių veikla, klojimo vakarų sąjūdis sodžiuje, daina ir vaidinimai brandino tautinę savimonę. 1904 m. panaikintas spaudos draudimas. Iki tol tautinio tapatumo problemų nepastebėjęs Mikalojus Konstantinas Čiurlionis 1906-aisiais susimąstė. Brolio Povilo paklausė: „Ką tu manai? Ar Tau žinomas lietuvių judėjimas? Aš esu pasiryžęs visus savo buvusius ir būsimus darbus skirti Lietuvai. Mokomės lietuvių kalbos, rengiuosi parašyti lietuvišką operą.“⁶

1918-ieji vainikuoti Nepriklausomybe. „Augo ir plėtojosi žmogus, augo ir plėtojosi jo daina, o gamtos įtekmė, jos grožis, jos puikumas savaip veikė, auklėdamas žmogaus būdą, o drauge ir jo dainą. /.../ Kiekvienos tautos muzika, plėtodamos ir augdama, nenustoja savo atskirų ypatybių, nes toliau gamina ją kompozitoriai, kurie, būdami savo Tėvynės sūnūs, gauna iš savo tėvų drauge su krauju savo dainų meilę ir dažnai, patys nejausdami, mėgsta jų būdą ir ypatybes“, – rašė M. K. Čiurlionis⁷. Tačiau aišku, kad greta seniausių liaudies dainų

⁶ M. K. Č i u r l i o n i s, Laiškas Povilui Čiurlioniui. Druskininkai, 7 sausio 1906 m., M. K. Čiurlionis. *Apie muziką ir dailę. Laiškai, užrašai ir straipsniai*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960, p.192.

⁷ M. K. Č i u r l i o n i s, Apie muziką, M. K. Čiurlionis. *Apie muziką ir dailę. Laiškai, užrašai ir straipsniai*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960, p. 295.

skambėjo kompozitorių balsuotės, sukurti originalai. Ne vienai jų stigo originalumo, galima išgirsti rusų, ukrainiečių, lenkų dainų nuotrupų, pajusti ne savus melodikos formavimo būdus, ritmiką. Adomas Jakštas kalbėjo, kad kokia bebūtų gera, aukšta kitų šalių, kaimynų kultūra, „mes privalome savąją kultūrą patys susitverti /.../. Tai yra ne „litvomanų“ prasimanymas, bet gyvas mūsų tautos reikalas.“⁸

Įprasminant tautinį tapatumą, semiantis lietuviškosios patirties ir domintis turtinga vakarietiška kultūra, tiesioginėje bendrystėje su dainuojančiais buvo ieškoma savojo kelio naujose, jau autorinėse vis profesionalesnėse kompozicijose. Siekiant pergalėti provincialumą, mėgėjiškumą, lietuviškos dvasios buvo bandoma pirmiausia ieškoti kūriniuose chorui, ansambliams, solistams ir t. t. Tokia buvo ir komponavusių Panevėžio vargonininkų, chorvedžių praktika.

Panevėziečių dalyvavimo dainų šventėse tendencijos

Pirmą kartą lietuviai dainininkai iš visos Lietuvos į Dainų dieną pavadintą šventę susirinko praėjus šešeriems metams nuo Lietuvos valstybės pirmojo atkūrimo – 1924 metų rugpjūčio 23–25 dienomis. Pirmoji Dainų šventė (Dainų diena) įvyko Kaune (Vilnius ir jo kraštas tuo metu buvo okupuotas Lenkijos). Jos iniciatorius buvo muzikas Juozas Žilevičius, ruošęs šiam renginiui: susipažino su estų bei latvių patirtimi, rengė kursus Lietuvos muzikos mokytojams, registravo chorus ir jų atliekamą repertuarą.

Iš pradžių manyta šventę rengti Aleksote, buvusiam Cepelinų angare. Tačiau vėliau nutarta surengti Žaliakalnyje, Parodų aikštėje specialiai pastatytoje estradoje. Akustikai pagerinti prieš estradą buvo iškastas vandens telkinys. Šventėje dalyvavo apie 86 chorus – 3000 dainininkų.

---

⁸ A. D a m b r a u s k a s - J a k š t a s, Mano užrašai, *Mūsų senovė*, t. 3, 1922, p. 409.

Greta tokių Lietuvos mokyklų, bažnytinių, įvairių kultūros draugijų chorų, kuriuos sudarydavo vos 15–20 dainuojančiųjų, Panevėžiui atstovavo 109 dainininkai. Chorams akompanavo jungtinis pučiamųjų orkestras. Buvo sukurti šventės simboliai, ceremonialas.

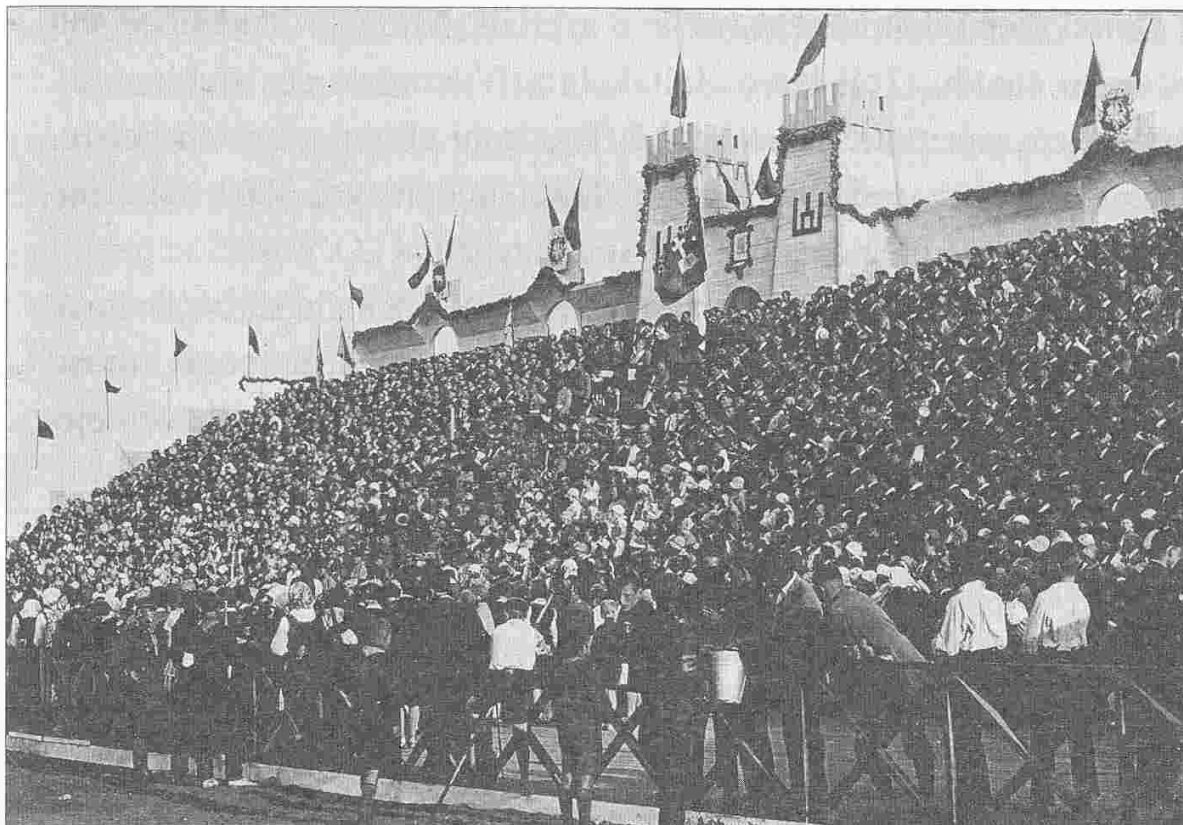
Meno komisiją sudarė Juozas Naujalis, Juozas Žilevičius, Aleksandras Kačanauskas. Programą pradėjo Vinco Kudirkos „Tautiška giesmė“. Skambėjo dar 36 autorinės dainos – 14 originalių ir 22 harmonizuotos. Reiktų paminėti, kad sudėtingesnes kompozicijas dainavusiųjų grupėje (Klaipėdos krašto jungtinis choras, Pavasarininkų ir Ateitininkų jungtinis choras) ryškiausiai pasirodė Panevėžio miesto jungtinis choras. Jo repertuare buvo J. Naujaliaus „Pavasaris“, J. Žilevičiaus „Vilnius“, S. Šimkaus „Oželis“, V. Paulausko „Žalgirio mūšis“ mišriam chorui ir tenorui solo (1922 m., ž. Prano Vaičiūčio). Panevėžiečiai chorvedžiai greta žymiausių to laiko muzikų dirigavo ir jungtiniams chorams. Dainų dienos dirigentai: Juozas Naujalis, Stasys Šimkus, Julius Štarka, Apolinaras Likerauskas, Mykolas Karka, Vladas Paulauskas, Kostas Gurevičius.

Šventei skirtame leidinyje J. Naujalis apžvelgė Lietuvos chorų būvį iki pirmosios dainų dienos. Įvertino sudėtingą situaciją: nebuvo mokytų chorų vadovų. „Bet ir tarp vargonininkų tik vienas kitas daugiau prasilavinęs žmogus, kuris sugeba tvarkyti chorą. Iš tokių pamenu Kauno katedros vargonininką Kalvaitį, Panevėžio Birmontą, Mikuckį ir kitus, kurie pamokinę chorą per didesnes šventes giedojo bažnyčioje. /.../ Žinoma, tie chorai buvo menkučiai, silpni, nebuvo juose balsų lygsvaros, balsai – būdavo šiurkštūs, sąskamba negryna, niuansų nežinota. Bet ir tie chorai teikė didelio džiaugsmo nedaug nusimanančiai muzikoje visuomenei.“⁹

1924 m. Dainų dienai ruošėsi Panevėžio mokytojų seminarijos choras, vadovaujamas Juozo Rajecko. Dideliame jungtiniame panevėžiečių chore dalyvavo dar keli kolektyvai: M. Karkos vadovaujamas Panevėžio valstybės gimnazijos choras, kuriame dainavo K. Inčiūra, B. Yčaitė, O. Variakojis,

⁹ J. N a u j a l i s, Lietuvos chorai. Pirmoji dainos diena. Kaunas, *Pirmoji Lietuvos dainų šventė*, Kaunas, 1924 08 23, iš PKM rinkinio, p. 15, GEK 7422.

Dainų diena Kaune. 1924 m.

J. Graičiūnas, B. Bučas, L. Šukys ir kiti gimnazistai, Šaulių choras, kuriam vadovavo V. Paulauskas. Dainavo S. Šimkaus „Lietuviais esame mes gimę“, M. Karkos „Dainos menui“, J. Žilevičiaus „Vilniau!“, J. Naujalio „Pavasaris“, S. Šimkaus „Oželis“. Ypač reikšmingas buvo V. Paulausko kūrinys „Žalgirio mūšis“ (buvo galima jį prisiminti ir atlikti minint 600-ąsias Žalgirio mūšio metines). Dirigavo V. Paulauskas ir M. Karka¹⁰.

„Bendrai paėmus, Panevėžys kad miegodavo, tai miegodavo, kad šokdavo, tai jau lenkišku temperamentu, taip sakant „wypasany“. Panevėžiečiai visados mėgdavo daugiau kalbėti, negu dirbti, bet dabar, kaip matyti, pradeda ne juokais ir dirbti, ir šokti, ir kitus linksminti“, – negalėdami atsistebėti lietuviškos dainos skambėjimo rezultatais rašė girdėjusieji¹¹.

¹⁰ Panevėžio Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – PAVB RS), f. 57, ap. 1, b. 95, l. 3.

¹¹ J. B e s p a r n i s, Menas ir kūryba, *Panevėžio balsas*, 1924 04 15.

Į Dainų dieną dainininkai važiavo arkliais. Miegojo Šančiuose ant suplėkusių šiaudų. Toli buvo Žaliakalnis. Vienintelė susisieki mo su šventės vieta priemonė buvo konkė. Prastesni chorai viso repertuaro negalėjo parengti, todėl kai kurių dainų nedainavo. Panevėžiečiai puikiai buvo parengę net sunkią S. Šimkaus dainą „Oželis“.

Pasiruošimas Dainų dienai buvo intensyvus: Kaune dirbo Dainos di enai ruošti komitetas. Parinktas šventės repertuaras. Surengti kursai periferijos chorų dirigentams. Vėliau, iki šventės, perklausyti šventėje dalyvauti norą pareiškę chorai. Regionuose už regionų chorų pasirodymus atsakingi chorvedžiai patikrino jų parengtą programą. Įdomu tai, kad jau 1924-aisiais Panevėžio choristų būryje matomos tada gana žinomų žmonių pavardės ir tų, kurie vėliau taip pat buvo aktyvūs miesto kultūrinėje veikloje. V. Paulausko vadovaujamame Panevėžio šaulių chore dainavo sopranai J. Bažauskaitė, E. Varevičiūtė-Dambrauskienė, O. Darotėnaitė, B. Didorytė, L. Filipavičiūtė, Z. Giniataitė, B. Grubaitė, A. Jankauskaitė, E. Morkūnienė, V. Smilgevičiūtė, A. Slyvauskaitė; altai M. Bieliūnaitė, E. ir A. Jacevičiūtės, O. Kairytė, U. Klišaitė, K. Ramoškaitė, O. Tamaravičienė, V. ir A. Varevičiūtės, A. Velminskaitė, M. Žeimytė; tenorai S. Banelis, I. Belzinskas, J. Čipkus, J. Greičiūnas, E. Jacevičius, A. Kubilius, V. Puzinas, S. Stankevičius, I. Steckis; bosai: J. Balaišis, J. Barkauskas, P. Daunis, V. Jacevičius, V. Petronaitis, M. Petronis, A. Radvilas, M. Ratomskis, J. Varevičius, B. Velminskas, P. Žukauskas.

Pirmosios dainų šventės Dainų dienoje dalyvavo ir kiti Panevėžio krašto chorai. Pasvalio bažnyčios 20 asmenų chorą parengė vargonininkas Povilas Lekarauskas. Vargonininkas Matas Milaknis atvežė du parengtus chorus: Rokiškio valstybės gimnazijos ir Rokiškio bažnytinį chorą. Vabalninko bažnytinį chorą parengė vargonininkas Kostas Balčiūnas, Užpalių dainos mylėtojų chorą – Feliksas Balčiūnas, Utenos pavasarininkų – Vladas Butvila ir t. t.

Antrosios Lietuvos dainų šventės parengimas prasidėjo pirmosiomis 1928 m. dienomis. Sausio 2 d. Kaune vykusiame pasitarime

dalyvavo apie 70 chorvedžių. Muzikų komisiją šventei rengti sudarė J. Naujalis, J. Gruodis, T. Brazys, J. Bendorius, A. Kačanauskas. Antrojoje dainų šventėje, vykusioje 1928 m. liepos 1 d., pasirodė per 170 chorų (apie 6000 dainininkų), dar labiau išaugęs Panevėžio valstybės gimnazijos choras – 119 dalyvių (su kitais dainavo A. Domaševičius, P. Pinigis, V. Stankūnas, J. Virbickas), taip pat M. Karkos vadovaujamas „Dainos“ draugijos 29 asmenų, 54 asmenų J. Rajecko vedamas Mokytojų seminarijos, Zigmo Skirgailos vadovaujami Panevėžio gimnazijos choras, Panevėžio bažnytinis ir Šaulių būrio choras, vadovaujamas V. Paulausko.

Šventės metu, be „Tautiškos giesmės“, buvo atlikta 21 daina. Kažkodėl dirigavo tik trys dirigentai: S. Šimkus, A. Vaičiūnas, J. Gruodis. Antroji dainų šventė vertinta be didesnio entuziazmo.

Trečioji dainų šventė surengta 1930-aisiais, po to nepavyko visos Lietuvos chorų sukviesti iki pat pokario. Tačiau dainų šventės organizuotos Mažojoje Lietuvoje (V. Paulauskas 1930 m. surengė pirmą dainų šventę Juodkrantėje), Kaune (Pavasarininkų šventė 1927 m., 1938 m., 1939 m.; Lietuvos jaunimo sąjungos 1937 m.; Darbo rūmų dainų šventė 1938 m.), Marijampolėje (chorvedžio Jono Kamaičio iniciatyva 1927 m., 1930 m., 1936 m., 1937 m.), Alytuje (1939 m.).

1937 m. rugsėjo 18–19 dienomis Panevėžio šaulių teatre įvyko šventė „Dainų dienos“. Pirmą dieną grojo Hiršos Ichilčiko vadovaujamas Panevėžio valstybinės gimnazijos simfoninis orkestras. Dar 1922–1925 m., talkinant J. Dobkevičiui, parengtas 20 žmonių orkestras buvo „miniatiūroje orkestras ir nuveikdavo vidutinio sunkumo saloninius dalykėlius“¹². Tarnavęs princo Oldenburgskio dvaro kapeloje, Petrograde dirigavęs Liaudies namų operai, savo amatą išmanė. 1925 m. spalio 10 d. H. Ichilčikas paskirtas Panevėžio mokytojų seminarijos muzikos mokytoju. 1927 m. gruodžio 27 d. seminarijos direktorius rašė, kad jis „buvo nepaprastai darbštus, rimtas mokytojas

---

¹² [S i m p l e k s] Muzika, drama ir scena Panevėžyje, *Lietuvos aidas*, 1933 06 28, nr. 209, p. 4.

ir geras muzikos žinovas. Jam vadovaujant seminarijos orkestras buvo pastatytas pilnoj aukštumoj. Su mokiniais ir pedagogais p. Ichilčikas visuomet buvo mandagus ir švelnus“¹³.

Orkestre yra groję gimnazistai S. Užpolevičius, R. Kalinauskas, M. Zakarevičius, B. Velminskas, K. Mikalauskas, K. Liepa, P. Ambraškienė ir kiti. Orkestras pritarė jungtinio choro atliekamoms dainoms.

Dainų dienų metu vyko chorų varžytuvės. Pakviestas koncertavo 52 asmenų Radiofono orkestras. Dirigavo Balys Dvarionas (bilietai nuo 0,50 iki 2 litų).

Rugsėjo 19 d. Valstybės berniukų gimnazijos kieme vyko jungtinio choro pasirodymas. Dainavo apie 1000 dainininkų. Dirigavo ir atvykęs Nikodemas Martinonis. Katedroje atlikta Josepfo Haydno oratorija „Pasaulio sukūrimas“. Dainavo Kauno šaulių sąjungos choras, grojo Radiofono orkestras, solistai – Elena Martinonienė, Valstybės teatro solistas (tenoras) Juozas Babravičius, Petras Visockas. Dirigavo Nikodemas Martinonis.

Ypatingo M. Karkos sumanumo dėka Antrojo pasaulinio karo metais, 1943 m. birželio 6 d., Panevėžyje buvo surengta dainų šventė. Apie ją būtina atskira studija, nes, vykusį ypatingomis aplinkybėmis, ji palaikė meilės savo Tėvynei idėją ir tikėjimą išlikti. Tačiau muzikos istorikai šį faktą kažkodėl pamiršta.

Pirmojoje pokario dainų šventėje, vykusioje 1946 m. liepos 21 d., dalyvavo 188 chorai, 11 778 dainininkai. Panevėžiui atstovavo: miesto choras (400 dalyvių, vadovas M. Karka), Valstybinės prekybos choras (50 dalyvių, vadovas M. Karka), Mokytojų seminarijos choras (100 dalyvių, vadovas Antanas Belazaras), Ekonomikos mokyklos kolektyvas (80 dalyvių, vadovas A. Baniulis), Krekenavos progimnazijos choras (80 dalyvių, vadovas A. Baniulis), Kupiškio gimnazijos kolektyvas (80 dalyvių, vadovas A. Papšys), Šeduvos gimnazijos choras (80 dalyvių, vadovas Pranas

---

¹³ Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 1430, ap. 1, b. 18, l. 4.

Dainų šventė Panevėžyje. Valstybės berniukų gimnazija. 1943 m.

Šiška), Naujamiesčio, Raguvos, Rozalimo, Šimonių, Troškūnų mokyklų chorai. Dainų švenčių repertuaras – vienas svarbiausių elementų, veikiantis dainuojančiuosius ir šventėje dalyvaujančius klausytojus, žiūrovus, norinčius pritarti skambančiam posmui, pajusti sambūvio svarbą. Galime atsiminti sovietmečio dainų šventes, kai pasibaigus oficialiai programai chorai užtraukdavo visiems žinomas liaudies dainas. Kartais atrodydavo, kad niekam nesiskirstant šventė tęsis iki ryto.

Pateiksime dr. Regimanto Gudelio sudarytą įdomią lentelę, kurioje matyti, kiek liaudies dainos šventėse galėjo daryti įtaką tautiniam sąmonėjimui. Reikšmingas joje atliktų liaudies dainų skaičius (ir procentais)¹⁴.

---

¹⁴ R. G u d e l i s, Chorai ir dainų šventės Lietuvoje – etninės savimonės žadintojai: raidos ir raiškos problemos (XIX a. II pusė – XXI a. pradžia), *Gimtasis kraštas*, 2009 mokslo darbai/etnologija, p. 3–16.

Choriniai kūriniai ir liaudies dainos dainų šventėse

Dainų šventės	Iš viso atlikta chorinių kūrinių	Liaudies dainų skaičius	Procentai
1924	34	22	65
1928	21	16	80,9
1930	24	17	70,8
1946	21	14	66,5
1950	36	14	68,8
1955	30	11	36,6
1960	32	10	31,2
1965	31	5	16,1
1970	33	7	21,2
1975	28	6	21,4
1980	22	2	9,0
1985	22	4	18,0
1990	22	10	45,0
1994	16	12	12,0
1998	28	7	25,0
2003	34	4	11,7
2007	42	17	40,5
2009	28	3	10,9

Matome paryškintus (*aut. pastaba*) metus, kai repertuaras buvo grindžiamas liaudies dainų balsuotėmis, harmonizacijomis. Atlikėjų ir klausytojų sąmonėn giliai įstrigdavo jaudinantys senųjų dainų, etninio palikimo motyvai, kvietę ir klausytojus įsijungti į buvimą drauge. Sovietmečiu, kaip matome lentelėje, nuo septintojo dešimtmečio buvo reikalaujama tarybinė daina, pakeitusi liaudies dainą. Atgavus nepriklausomybę vis daugiau repertuaras nukrypo į labai ginčytinos vertės populiariąją muziką. Greta kelių Atgimimo, Sąjūdžio laikotarpio

populiarių melodijų prisišliejo ir „popsas“ (*lentelėje 2009 m. duomenys*). Kūrybinės potencijos ir tautinės motyvacijos derinio problema lieka aktuali ir šiandien.

Panevėžio muzikų, dirbusių su mėgėjų kolektyvais, asmenybių pėdsakais

Pirmiausiai verta paminėti ryškiausius Panevėžio muzikus, daugiausia nuveikusius prieškariu. Tai Mykolas Karka ir Vladas Paulauskas. 1942-aisiais Juozas Karosas juos taip įvertino: „Jie taip yra susigyvenę su Panevėžiu, kad be šių muzikų negalima Panevėžio įsivaizduoti, tačiau jų muzikinė veikla yra paplitusi daug plačiau, negu Panevėžys. Vladas Paulauskas, muzikos kūrėjas, turįs gerą muzikinį skonį ir meninę intuiciją. Jo kai kurios kompozicijos pasižymi dideliu nuotaikingumu. Kai kurios dainos yra labai populiarios ir mūsų chorų mėgiamos. Pažymėtinos „Miškų gėlė“, „Jūreivių maršas“ ir kt., solo dainos. Religinės muzikos srityje – „Tėve mūsų“ ir gražus „Libera“. Mykolas Karka – Panevėžio centrinė meninė figūra, apie muziką visas gyvenimas sukasi. Organizuojami koncertai, chorai, operetė, religiniai koncertai ir kitas muzikinis sąjūdis išeina iš M. Karkos iniciatyvos.“¹⁵

Chorų judėjimas išryškino ir kitus neblogai dirbusius chorvedžius. Su pradžios mokyklų choru neblogai dirbęs J. Žemaitis. Feliksas Svirskis dirbo su Vyrų chorą. Menkai Panevėžyje prisimenamas vargonininkas, chorų ir orkestrų dirigentas, Lietuvos kariuomenės orkestrų steigėjas, kompozitorius Juozas Gudavičius (gimęs 1873 m. sausio 13 d. Jurbarko r. Skliausčių kaime, miręs 1939 m. lapkričio 12 d. Niurkoniuose. Palaidotas Panevėžio senosiose Šv. Petro ir Povilo bažnyčios kapinėse). Tai muzikas, kurio vardu reikėtų pavadinti vieną geriausių Panevėžio pučiamųjų

---

¹⁵ *Tėviškė*, 1942 05 22.

orkestrų. J. Gudavičius pas Varlaukio vargonininką V. Zigmantavičių mokėsi vargonuoti, 1899 m. baigė Varšuvos muzikos institutą ir įgijo muzikos pedagogo, kapelmeisterio specialybes. Vargonavimo mokėsi profesoriaus A. Butkewicziaus klasėje. Vadovavo vaikų (Kaune) ir mišriems chorams (Skliausčių kaimo, Tauragės chorams, subūrė Pajstrio chorus ir su jais dirbo), buvo kapelmeisteris (Kauno tvirtovės iguloje, Gargždų pasienio brigadoje). 1919 m. subūrė pirmąjį Lietuvos kariuomenės orkestrą. Per dešimt metų surengė viešų koncertų, vasaros metu pradėjo tradiciją groti Palangos kurorte. Dalyvavo „Dainos“ draugijos veikloje, išugdė daug gerų kapelmeisterių, vargonininkų, įvairių muzikų. Nuopelnai Lietuvai įvertinti: J. Gudavičius – Vyčio kryžiaus ir Vytauto Didžiojo ordinų kavaliereis.

1918 metų rudenį J. Gudavičius pakviestas į Panevėžį, kur buvo prašomas organizuoti muzikos mokyklą. Savo broliui jis rašė: „Muzikos mokykla Panevėžy vargu ar galės išsilaikyti, nes esą daug išlaidų, o mokinių prisirinko tik trisdešimt? Dar per anksti Lietuvoje muzikos mokykloms.“

Klebonas S. Dailidonis 1930 m. priėmė J. Gudavičių dirbti Pajstrio bažnyčios vargonininku. Iki gyvenimo pabaigos norinčiuosius mokė muzikos, vargonavo ir ruošė vietinį chorą, organizavo pučiamųjų orkestrėlį. 1934 m. dirigavo Panevėžio kariniam orkestrui. 1937 m. birželį Panevėžio katedros klebonas Vladas Butvila surengė trumpalaikius vargonininkų kursus. Dėstyti buvo pakviesti Konradas Kaveckas, Antanas Budriūnas ir Juozas Gudavičius.

J. Gudavičius buvo labai dėmesingas tautiniam intonaciniam žodynui. 1924 m. žurnale „Karys“ įvertino kai kurias chorų atliekamas dainas. „M. Petrausko kompozicija „Tykiai Nemunėlis teka“ su liaudies dainomis nieko bendro neturi. /.../ „Motutė mano“, originali lenkų mozurka šokiams. /.../ „Ant kalno karklai siūbavo“. Ta daina nors Kudirkos išleista, bet

*Vargonininkų kursai Panevėžyje 1937 m. Antros eilės viduryje sėdi kanauninkas Vladas Butvila, greta jo dešinėje Juozas Gudavičius, kairėje – Konradas Kaveckas.
Iš Ramintos Jančaitytės archyvo*

lenkas Potinskis ją sutaisė. /.../ „Eina garsas nuo rubežiaus“. Iš Naujaliao dainų rinkinio, kur ji nukalta pagal „Jeszcze Polska niezginęła.“¹⁶

Iki šiol pučiamųjų orkestrai atlieka J. Gudavičiaus lietuviškus, profesionaliai sukurtus maršus, kitus kūrinis pučiamųjų orkestrui (fantazija „Ei, jaunieji!“, „Popuri lietuviškų dainų temomis“, „Lopšinė“, „Suktinis“, valsas „Miškas ir lietuvis“, „Žemaitiška polka“, „Dieve, Lietuvą gink“, daug įvairių aranžuočių, instrumentuočių). Jo kūrybinis palikimas – per 70 dainų, per 50 giesmių, 3 mišios, kompozicijos fortepijonui. Įdomūs buvo jo rengtų gegužinių, bažnytinių giesmių ir kitokių koncertų scenarijai su pučiamųjų orkestro atliekama muzika ir choro dainomis, solistų muzikiniais numeriais. Po 1924 m. liepos 30 d. Palangos Kurhause vykusio koncerto „Kario“ apžvalgininkas rašė: „Už vis geriausia buvo išpildyta pačio J. Gudavičiaus kūriniai. Čia autorius, pats dirigudamas, į savo veikalus pasistengė įnešti visą

---

¹⁶ J. G u d a v i č i u s, Tėvynės garsai, *Karys*, 1924, nr. 15, p. 132.

savo sielą, išpildyti juos iki smulkiausių detalių, kas jam pilnai pavyko. Pažymėtina, kad Gudavičiaus kūrinuose nieko nėra svetimo, skolinto; čia perdėm girdi vien lietuviškus motyvus, o kokie jie skambūs, turtingi! /.../ Jo vedamą orkestrą galima vadinti vieninteliu pilna ta žodžio prasme lietuvišku orkestru.“¹⁷

J. Gudavičius – pirmųjų dainų švenčių Lietuvoje dalyvis. 1927 m. dalyvavo Klaipėdos, 1928-aisiais Antrojeje ir 1930-aisiais Trečiojoje dainų šventėse. Skambėjo ir jo kūriniai. Nemažai rašė ir muzikinėje spaudoje (slapyvardis J. Valys). 1924 m., stebėdamas Lietuvos pasirengimą Dainų dienai, rašė: „Labai būtų pageidaujama, kad kariai savais chorais prisidėtų prie Dainų dienos, bet gaila, kad pulkai neturi nuolatinių chorvedžių. Reikėtų, kad pulkų vadai prikomančiuotų Kaunan prie kokio nors pulko geriausiai balsais kareivių ir nors dvibalsio kareivių choro apmokymui nuskirtų atitinkamą kapelmeisterį.“¹⁸

Iki šiol skamba chorų atliekama J. Gudavičiaus „Kur giria žaliuoja“ – viena pačių patriotiškiausių lietuviškų dainų.

Išvados

1. Caro valdžios ir lenkiškojo palikimo veikiama Lietuva lietuvių tarsi užslėpė ir išsaugojo sodžiaus kultūroje.
2. Keturiasdešimt metų užsitęsęs spaudos draudimas skaudžiai palietė net dvi lietuvių tautos kartas, sustabdydamas visokeriopą jų pažangą.
3. XX a. pirmosios pusės kultūros kontekste muzikai, organizuodami bažnyčių, mokyklų, gimnazijų, kultūrinių organizacijų, draugijų chorus, atliko svarbų vaidmenį ugdydami pilietinę tautinę savimonę ir estetinę sąmonę.

¹⁷ *Karys*, 1924, nr. 35, p. 289.

¹⁸ J. G u d a v i č i u s, Dainos, giesmės ir muzika, *Karys*, 1924, nr. 16, p. 34.

4. Daina padėjo lietuviui suvokti, kas esąs, dainoje įaudė tėviškės reikšmes.

5. Panevėžio miesto gyventojų tautinės sąmonės formavimosi procesui ypač didelę reikšmę turėjo švietimo įstaigose, bažnyčiose, kultūros draugijose muzikų organizuoti chorai. Tai žinotina šiandien, vertinant tragišką chorų mažėjimą švietimo įstaigose, daugėjimą viešojoje erdvėje propaguojamos primityvios muzikos.

6. Panevėžio muzikų darbas buvo reikšmingas ne tik mieste, regione, bet ir pasirodymas su savo kompozicijomis Lietuvos dainų švenčių arenoje.

7. Reikšminga, kaip tautinės savimonės įtvirtinimo okupuotame Panevėžyje forma buvo M. Karkos pastangomis 1943 m. birželio 6 d. surengta vienintelė Lietuvoje dainų šventė Panevėžyje, Berniukų gimnazijos kieme.

8. Dainų švenčių gyvybingumo, pilietiškumo ugdymo jose esminis komponentas – atliekant ir visam sambūriui kartu reflektuojant tautišku pradu pasižymintį repertuarą, įprasminantį etniškąjį intonacinį žodyną, estetinio pasaulio vertinimo kriterijus, perteikiant liaudies dainavimo tradicijas.

9. Istorinės tautinės muzikos propaguotojai, kūrėjai galėtų būti įamžinti jų vardus suteikiant stabiliai ir reikšmingai veikiantiems meno kolektyvams (pvz., Juozo Gudavičiaus vardu pavadinti vieną geriausių Panevėžio pučiamųjų orkestrų).

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS ŠARAŠAS

- Andrejauskaitė, A., *LTSR liaudies ir nusipelnusių kolektyvų repertuaro formavimo tendencijos 1980–1985 metų laikotarpiu*, Tradicija – tai darbas, t. 1, Vilnius: LTSR MMKC, 1987.
- Besparnis, Menas ir kūryba, *Panevėžio balsas*, 1924 04 15.
- Bielinis, K., *Dienojant*, Niujorkas, 1958.
- Biržiška, M., *Lietuvių tautos kelias*, t. 2, JAV, 1953.
- Budriūnas, M., Lietuvių dainų švenčių meninė ir auklėjamoji reikšmė, *Muzikos barai*, 1938, nr. 2.
- Čiurlionis, M., K., Antroji lietuvių dailės paroda, M. K. Čiurlionis. *Apie muziką ir dailę. Laiškai, užrašai ir straipsniai*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960.
- Čiurlionis, M., K., Apie muziką, M. K. Čiurlionis. *Apie muziką ir dailę. Laiškai, užrašai ir straipsniai*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960.
- Čiurlionis, M., K., Laiškas Povilui Čiurlioniui. *Druskininkai*, 7 sausio 1906 m., M. K. Čiurlionis. *Apie muziką ir dailę. Laiškai, užrašai ir straipsniai*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1960.
- Dambrauskas-Jakštas, A., Mano užrašai, *Mūsų senovė*, t. 3, 1922.
- Dainų šventės tapo pasaulio kultūros savastimi. [Pagal UNESCO informaciją parengė A. Lapinskas], *Muzikos barai*, 2004, nr. 12–1.
- Gerulis (Gira, L.), Dainavimo mylėtojų draugijos, *Vilniaus žinios*, 1905 08 29.
- Gudavičius, J., Dainos, giesmės ir muzika, *Karys*, 1924, nr. 15, nr. 16, nr. 35.
- Gudelis, R., Chorai ir dainų šventės Lietuvoje – etninės savimonės žadintojai: raidos ir raiškos problemos (XIX a. II pusė – XXI a. pradžia), *Gimtasis kraštas*, 2009 mokslo darbai/etnologija.
- Gudelis, R., J. Naujalis „Lietuviškas bažnytinis giesmynas“ XX a. pradžios religinio ir tautinio paveldo požiūriu, *Soter*, 2005, nr. 15 (43).
- Gudelis, R., Lietuviškų bažnytinių chorų vertinimo problematika (XIX a. pabaiga – XX a. pradžia), *Soter*, 2006, nr. 19 (47).
- LCVA*, f. 1430, ap. 1, b. 18, l. 4.
- Naujalis, J., Lietuvos chorai. Pirmoji dainos diena. Kaunas, *Pirmoji Lietuvos dainų šventė*, Kaunas, 1924 08 23, Iš Panevėžio kraštotyros muziejaus rinkinių, GEK 7422.
- PAVB RS*, f. 57, ap. 1, b. 95, l. 3.
- [Simpleks] Muzika, drama ir scena Panevėžyje, *Lietuvos aidas*, 1933 06 28.
- Šimkus, S., Muzika Lietuvoje, *Viltis*, 1912 10 23.
- Tėviškė*, 1942 05 22.
- Tumas, J., *Lietuvių literatūros paskaitos. Draudžiamasis laikas. Aušrininkų grupė*, Kaunas, 1924.
- Vileišis, J., *Dainos šventės reikšmė*, II Dainos šventės programa 1928 m. liepos 1 d., Kaunas, 1988.
- Žilevičius, J., Mūsų muzikos padėtis Lietuvoje, *Lietuva*, 1924, nr. 55.

SONG FESTIVALS – CIVIC COVENANTS OF THE NATION (The context of Panevėžys culture)

Rita Aleknaitė-Bieliauskienė

Professor, Doctor at Mykolas Romeris University

The aim of the article is the evaluation of importance of song festivals, taken place till 1944, as the civic covenants of the nation. A song festival is one of the most convincing ways of national identity, rising of ethnical self-consciousness and education.

Panevėžys historical space is a multinational minority of Lithuanians. That is why in the cultural context of the first half of the XX th century, in organising the choirs of churches, schools, gymnasiums, cultural organisations, communities, the musicians played an important role in the development of civic self-consciousness and esthetical sense.

The author has the tasks: to disclose the contexts Lithuanian national culture at the second half of the XIX th century, and the beginning of the XX th century, to present the trends of participation at song festivals of people from Panevėžys, to highlight personalities of Panevėžys musicians who used to work with art groups.

Influenced by the Tsar Authorities and Polish heritage, it seemed that Lithuania hid its heritage and harboured it in village culture. Prohibition of printing which lasted for forty years has severely touched even two generations of Lithuanian nation by stopping their manifold progress. In the cultural context of the first half of the XX th century, in organising choirs of churches, schools, gymnasiums, cultural institutions, communities, the musicians played an important role in the development of civic national self-consciousness and esthetical sense. A song helped a Lithuanian to understand self-being, the importance of homeland was interweaved into a song. Choirs organised by the musicians in educational institutions, churches, cultural communities played major role in forming national self-consciousness of the inhabitants of Panevėžys City. It should be known today when we notice a tragic decrease of choirs at schools and an increase of primitive music promoted in public space.

The work of musicians from Panevėžys was significant not only in the city, region. The performances with their own compositions were shown at Song Festivals of Lithuania. The essential component of vitality, development of public spirit of Song Festivals is the repertoire with national songs performed by the whole covenant. It is based on ethnical intonation, evaluation criteria of esthetical world in disclosing the traditions of national singing. Promoters, creators of historical national music could be memorised by naming well-functioning and famous music groups after their names.